

สี่ทศวรรษโรงเรียนขนาดเล็กของประเทศไทย

Four Decades of Small Schools in Thailand

ไพรัช มณีโชติ¹

Pairath Maneechote¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพเชิงประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์นโยบายและการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก จากปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2559 และ 2) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับเขตพื้นที่การศึกษาของไทย เป็นการศึกษาวิจัยจากแหล่งข้อมูลที่เป็นประเภทเอกสาร ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสาร บันทึก รายงาน หลักสูตร คู่มือ ที่ถูกบันทึกเก็บไว้ในหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก และแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแนวคำถามกับกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กใน 3 กลุ่ม คือ 1) บุคคลในหน่วยงานทางการศึกษาระดับประเทศ ซึ่งเป็นผู้เคียดำรงตำแหน่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับนโยบายระดับประเทศ 2) บุคคลในหน่วยงานทางการศึกษาระดับจังหวัด ซึ่งเป็นผู้เคียดำรงตำแหน่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับจังหวัดของไทย และ 3) บุคคลในระดับโรงเรียน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) นโยบาย และการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในแต่ละช่วงทศวรรษ พบว่า นโยบายในช่วงทศวรรษที่ 1 มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ 2 มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดมิให้การศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี และในช่วงทศวรรษที่ 3 มีนโยบายการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดในหลายประเด็น คือ สนับสนุนให้มีการลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กโดยการรวมหรือเลิกล้ม สำหรับสภาพการดำเนินการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า ด้านการบริหารงานบุคคลส่งผลต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก คือ ในช่วงศตวรรษที่ 1 และศตวรรษที่ 2 มีการกำหนดอัตรากำลังข้าราชการครูที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 40 คน แต่ในช่วงศตวรรษที่ 3 และ 4 การบริหารงานบุคคลมีความเปลี่ยนแปลงมาก สถาบันอุดมศึกษาที่เคยผลิตนักศึกษาครูสาขาวิชาการประถมศึกษาเป็นจำนวนมากปรับมาเป็นการผลิตครูเฉพาะทางในสาขาที่ขาดแคลน แต่ในขณะเดียวกันจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กต้องการครูที่มีพื้นฐานการสอนหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือลักษณะการสอนแบบบูรณาการ ทำให้ครูในโรงเรียนขนาดเล็กไม่สามารถบูรณาการการสอนทุกวิชาได้ 2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับเขตพื้นที่การศึกษา พบว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรจัดทำแผนการบริหารจัดการโรงเรียนควรรวมครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป รวมทั้งการบริหารจัดการทรัพย์สินและที่ดินของโรงเรียนที่ถูกควรรวม โดยเฉพาะเรื่องอาคารสถานที่ให้มีการใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า

คำสำคัญ: การวิเคราะห์นโยบาย การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก

¹ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1

Abstract

This research was qualitative research in history. The purposes were 1) to analyze the policy and administration of small schools from 1977 to 2016 2) to make the policy recommendation for development of small schools in the educational areas of Thailand. The documents used in study were sourced from documents records reports curriculum handbooks that are stored in the educational institution on the development of small schools. Documents were also sourced from the individual where was information obtained through in-depth interviews. It was decided that three groups of people would be interviewed were important in developing the educational administration of small schools ;1) people in the national education institution who were directly related to the development of small schools in the national policy level 2) people from the educational institution in the province who served directly related to the development of small schools in the provinces of Thailand and 3) people in the schools such as the director of the school, teacher, parents and the community leader who were directly involved with the administration of small schools. The data was analyzed by content analysis.

The research found that : 1. The policy and the administration in small schools during the first decade kept to the regulations of the Ministry of education on the establishment of primary schools. In the second decade the National Education Act 1999 enforced compulsory education for 9 years. And the third decade, there were many issues of policy about administration on small schools. They were encouraged to reduce the number of small schools by combining or closing. The state of administration of small schools, in particular personnel administration, affected the educational administration of small schools. In the first and the second decades, class size had been limited 40 students for a teacher. For the third and the fourth decades, the personnel administration had changed policy in educational institutions to produce less students majoring in elementary education and produce other majors instead. However, in the meantime the small schools had continually increased. Teaching and learning in small schools needed teachers who could teach various kinds of subjects or teach by integration but the teachers were not sufficiently trained. 2. The policy recommendations of development on small schools in educational areas found that the Educational Service Area Office should make the school management plans for 4 parts. This covered the academic administration, the personnel administration, the budget administration and the general administration covered on the property administration which focused on the usefulness of school building.

Keywords : analyze the policy, administration of small schools, development of small schools

บทนำ

การพัฒนาการศึกษาของไทยในช่วงสี่ทศวรรษ (พ.ศ. 2520-2559) เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อการบริหารงานภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา มีการปฏิรูปการเรียนรู้ ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติ ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างคนไทยให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพพร้อมที่จะแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในเวทีโลก จากสภาพดังกล่าวทำให้ไทยต้องขอเงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asia Development Bank : ADB) เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาของไทย ซึ่งธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ได้ระบุเงื่อนไขว่าไทยต้องเพิ่มอัตราส่วนระหว่างครู : นักเรียนให้ได้มาตรฐานสากล [1] เนื่องจากไทยมีจำนวนครูมากทำให้อัตราส่วนระหว่างครู : นักเรียนต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในระดับประถมศึกษา จึงส่งผลกระทบทำให้ไทยต้องลดอัตรากำลังครู และมีมาตรการอื่น ๆ ในการลดอัตรากำลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกลี้ยครูในโรงเรียนที่มีครูเกินให้ได้ตามอัตราที่กำหนด ซึ่งส่งผลกระทบต่อโรงเรียนขนาดเล็กที่เดิมมีอัตราครูครบชั้น แต่เมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานสากลแล้วปรากฏว่ายังเกินเกณฑ์อยู่ ต้องมีการเกลี้ยครูออกไปเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว ทำให้ครูในโรงเรียนลดจำนวนลงไม่ครบตามจำนวนชั้นที่เปิดสอนในโรงเรียน

โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในปีพ.ศ. 2550 มีสถานศึกษาในสังกัดจำนวนทั้งสิ้น 32,288 แห่ง [2] ในจำนวนนี้มีสถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา จำนวน 12,828 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 39.73 ของจำนวนสถานศึกษาทั้งหมด และในจำนวนนี้เป็นสถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 60 คนลงมา จำนวน 1,766 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 5.84 ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้จะมีสภาพปัญหาในการจัดการศึกษาที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้

1. ปัญหาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาก่อนข้างต่ำ จะเห็นได้จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกที่

ผ่านมา พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก (นักเรียนต่ำกว่า 300 คน) มีจำนวนร้อยละ 2 อยู่ในระดับปรับปรุง ร้อยละ 67.91 อยู่ในระดับพอใช้ และร้อยละ 29.94 อยู่ในระดับดี [3] และเมื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กในทุกช่วงชั้นในทุกพื้นที่มีค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ต่ำกว่านักเรียนโรงเรียนขนาดอื่น

2. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สภาพบริบทของการคมนาคมที่ผ่านมานับว่าไม่ค่อยสะดวกมากนัก รัฐบาลจึงจำเป็นต้องตั้งโรงเรียนในครอบคลุมทุกพื้นที่ของประชากรที่อาศัยอยู่ แต่ปัจจุบันความจำเป็นดังกล่าวได้ลดลง ประกอบกับประชากรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจึงส่งผลทำให้เกิดโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้อัตราส่วนครูต่อนักเรียน และนักเรียนต่อห้องเรียนต่ำกว่ามาตรฐาน ค่าใช้จ่ายต่อนักเรียน 1 คนสูงกว่าโรงเรียนขนาดอื่น ๆ [12] นอกจากนี้โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนหนึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ อยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ อยู่บนภูเขาสูง บนเกาะ จึงทำให้นักเรียนมีปัญหาในการเดินทาง นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดทักษะในการบริหารจัดการโรงเรียน และปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรวัยเรียนที่ย้ายติดตามผู้ปกครองไปรับจ้างทำงานต่างถิ่น ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง

3. ปัญหาด้านการเรียนการสอน พบว่าครูส่วนใหญ่ขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสภาพที่ครูไม่ครบชั้น และมีจำนวนนักเรียนน้อยในแต่ละชั้น ครูสอนไม่เต็มเวลา และไม่เต็มความสามารถ เพราะครูมีภารกิจอื่นที่นอกเหนือจากการสอนเป็นจำนวนมาก [14] หลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ไม่ค่อยสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้มีจำนวนจำกัดซึ่งสาเหตุมาจากได้รับงบประมาณน้อย สื่อเทคโนโลยีและการสื่อสารมีใช้อย่างจำกัดและที่มีอยู่ก็ไม่สามารถใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

4. โรงเรียนขนาดเล็กตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็ก ประชากรมีฐานะยากจน ทำให้ไม่มีศักยภาพในการ

ระดมทรัพยากรเพื่อนำมาช่วยสนับสนุนการศึกษาให้กับโรงเรียน

5. ปัญหาที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของโรงเรียนขนาดเล็ก คือ การขาดแคลนครู จำนวนครูไม่ครบชั้น ครูไม่ครบตามรายวิชาเอก ต้องใช้ครูวิชาเอกอย่างหนึ่งไปสอนอีกวิชาเอกหนึ่ง มีปัญหาครูย้ายออกบ่อยครูไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายได้ [13] จึงส่งผลทำให้ประสิทธิภาพและคุณภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

จากสภาพปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในแต่ละยุคที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาดังกล่าวยังไม่คลี่คลายกับจะมีปัญหาเพิ่มขึ้นตามบริบทและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กจากอดีตถึงปัจจุบันน่าจะเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต เพราะจะทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาการจัดการศึกษาในอดีตที่ผ่านมาอันจะนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผน กำหนดนโยบาย เพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กให้สอดคล้องกับศักยภาพ สภาพบริบทและสังคมที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาที่ศตวรรษ โรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยโดยมุ่งศึกษาสภาพปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก วิเคราะห์ นโยบาย จุดแข็ง จุดอ่อนและปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมาเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยและโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจำจังหวัดบุรีรัมย์ เขต 1 ให้มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์นโยบาย และการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก จากปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2559
2. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับเขตพื้นที่การศึกษาของไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษารั้ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์ และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยใน 4 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ

- ทศวรรษที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2520 ถึง 2529
- ทศวรรษที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2530 ถึง 2539
- ทศวรรษที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2540 ถึง 2549
- ทศวรรษที่ 4 ระหว่างปี พ.ศ. 2550 ถึง 2559

โดยกำหนดแหล่งข้อมูลที่ศึกษาจากแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารและแหล่งข้อมูลประเภทบุคคลใน 3 ประเด็น ดังนี้

ขอบเขตการศึกษาและวิเคราะห์การจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก มี 3 ด้าน ดังนี้

1. สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

1.1 ด้านสภาพบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย จำนวนประชากรวัยเรียน จำนวนโรงเรียน จำนวนครู นักเรียน การกำหนดขนาดโรงเรียน จำนวนการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของโรงเรียนขนาดเล็ก และสาเหตุการเกิดโรงเรียนขนาดเล็ก

1.2 ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย การบริหารงานด้านบุคคล การบริหารงานด้านงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

1.3 ด้านการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร สื่อและนวัตกรรมการศึกษา

2. ศึกษาและวิเคราะห์นโยบายการจัดการศึกษา และสภาพการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ในด้านนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย มาตรการ กฎหมายระเบียบ และแผนพัฒนาการศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยด้านการบริหารจัดการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก

ขั้นตอนที่ 2 สร้างเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ศึกษาในขั้นตอนที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ในโรงเรียนขนาดเล็ก “สี่ทศวรรษโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทย” ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความสอดคล้องเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ และผู้วิจัยนำมาปรับแก้ไขก่อนนำไปสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยดำเนินการจัดเก็บจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ดังนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บันทึก รายงาน และตำราที่เกี่ยวข้องการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก และผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกเอกสารหลักฐานข้อมูลจากเอกสาร บันทึก รายงาน ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทย

2) เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทางการจัดการศึกษาใน 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย

(1) ผู้บริหารการศึกษาระดับสูง ได้แก่ ผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งในระดับอธิบดี รองอธิบดีในกระทรวง

ศึกษาธิการ ในช่วงเวลา 2520-2559 จำนวน 6 คน

(2) ผู้บริหารการศึกษาระดับจังหวัด และอำเภอใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อดีตผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัด ในแต่ละภูมิภาค จำนวน 7 คน คือ ภาคเหนือ จำนวน 2 คน ภาคกลาง จำนวน 2 คน ภาคอีสาน จำนวน 2 คน และภาคใต้ จำนวน 1 คน

(3) ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนในปัจจุบันและอดีต ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 15 คน คือ ภาคเหนือ จำนวน 3 คน ภาคกลาง จำนวน 5 คน ภาคอีสาน จำนวน 5 คน และภาคใต้ จำนวน 2 คน

(4) บุคลากรที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับจังหวัดและระดับอำเภอ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ หัวหน้าฝ่ายนโยบายและแผน จำนวน 5 คน

(5) ผู้นำชุมชนท้องถิ่นและคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลและตีความหลักฐานข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 แหล่งตามกรอบการศึกษาที่กำหนดโดยพิจารณาหลักฐานที่รวบรวมถึงความถูกต้องเที่ยงตรง ความน่าเชื่อถือ และความสอดคล้องของเนื้อหาตามกรอบการศึกษาที่กำหนดไว้

2) ผู้วิจัยตีความหลักฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการแปลความหมาย วิพากษ์วิจารณ์จากข้อมูลแล้วตีความในแนวราบ คือ ตีความโดยยึดลำดับเวลาก่อนหลัง และดำเนินการเรียบเรียงข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์นโยบาย และการดำเนินงานบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก จากปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2559 พบว่า

1.1 ทศวรรษที่ 1 (พ.ศ. 2520-2529) เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านขององค์กร และการเริ่มตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.)

ปัจจุบัน คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในปี พ.ศ. 2523 การดำเนินงานของ สปช. เน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการจัดตั้งโรงเรียนเพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชน ซึ่งในช่วงทศวรรษแรกมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการจัดการศึกษา คือ [1]

1) เปลี่ยนการจัดระบบการศึกษาให้เป็น 6 : 3 : 3 โดยลดชั้นประถมศึกษาลง 1 ปี และเพิ่มชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 1 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำระเบียบว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้น มีข้อความสำคัญ คือ โรงเรียนประถมศึกษาที่จะจัดตั้งขึ้น ในชุมชนใด ต้องมีจำนวนนักเรียนในแต่ละรายอายุตั้งแต่ยี่สิบคนขึ้นไปมาเข้าเรียน ถ้ามีนักเรียนในแต่ละรายอายุไม่ถึงยี่สิบคน แต่มากกว่าห้าคนให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียง โรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนสาขาที่จะตั้งขึ้นใหม่จะต้องอยู่ห่างจากโรงเรียนประถมศึกษาเดิมตามเส้นทางคมนาคมไม่น้อยกว่าหกกิโลเมตร และโรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนสาขาที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่จะต้องมีพื้นที่ไม่น้อยกว่าหกไร่และเมื่อคาดคะเนความเติบโตของโรงเรียนแล้ว ควรมีพื้นที่ไม่น้อยกว่าสิบตารางเมตรต่อนักเรียนหนึ่งคน

2) มีการกำหนดระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการรวมและการเลิกตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นมา ได้กำหนดข้อความสำคัญไว้ คือ โรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่สองโรงเรียนขึ้นไป ซึ่งตั้งอยู่ห่างไม่เกินสามกิโลเมตรและมีจำนวนนักเรียนแต่ละโรงเรียนไม่เกิน 120 คน การคมนาคมระหว่างโรงเรียนไม่ลำบาก ถ้าคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดพิจารณาเห็นว่า การยุบรวมโรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนเดียวกันจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนมากขึ้น ก็ให้ยุบรวมเป็นโรงเรียนเดียวกันได้ โรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่สองโรงเรียนขึ้นไปซึ่งตั้งอยู่ห่างกันไม่เกินสามกิโลเมตร ถ้าโรงเรียนหนึ่งโรงเรียนใดมีนักเรียนเกินกว่า 120 คน และโรงเรียนอื่นมีนักเรียนไม่เกิน 120 คน คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดอาจพิจารณาเลิกตั้ง

โรงเรียนประถมศึกษาตามหลักเกณฑ์ในข้อใดข้อหนึ่งคือ โรงเรียนใดมีจำนวนนักเรียนลดลง ด้วยสาเหตุใด ๆ ก็ตามจนมีนักเรียนรวมกันไม่ถึง 20 คน หรือทางราชการหมดความจำเป็นที่จะใช้สถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษาโรงเรียนใดและเห็นสมควรจะใช้สถานที่นั้นเพื่อประโยชน์อย่างอื่นในทางราชการ

3) มีการกำหนดนโยบายการเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนประถมศึกษา เมื่อ 8 มีนาคม พ.ศ. 2525 [1] โดยกำหนดให้โรงเรียนที่มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตั้งแต่ 20 คน ให้เปิดขยายชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้แต่ทั้งนี้ควรคำนึงถึงแนวโน้มของจำนวนนักเรียนในท้องถิ่นด้วยโดยโรงเรียนที่มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 น้อยกว่า 20 คน และอยู่ห่างจากโรงเรียนอื่นที่มีชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อยู่แล้วไม่เกิน 3 กิโลเมตร ควรให้นักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนที่มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีอยู่แล้ว ยกเว้นมีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ สำหรับโรงเรียนที่อยู่ใกล้กันหลายโรงเรียนมีการคมนาคมสะดวกพอสมควรควรจัดให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไปรวมกันที่ใดที่หนึ่งที่เป็นศูนย์กลางโรงเรียนที่มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 น้อยกว่า 20 คน และอยู่ห่างจากโรงเรียนอื่นที่มีชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อยู่แล้วเกินกว่า 3 กิโลเมตร ให้เลือกดำเนินการ คือ คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดพิจารณาอนุมัติเป็นราย ๆ หรือใช้วิธีการจัดแบบรวมชั้นสองระดับหรือมากกว่ามารวมกัน โดยการหลอมรวมหลักสูตร หรือใช้สื่อการสอน หรือใช้วิธีการให้นักเรียนสองกลุ่มอายุสำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 น้อยกว่า อยู่ห่างจากโรงเรียนอื่นไม่เกิน 3 กิโลเมตร และที่ห่างเกิน 3 กิโลเมตร แต่ไม่อาจเปิดขยายได้ให้ดำเนินการวิธีใดวิธีหนึ่ง ได้แก่ การจัดงบประมาณช่วยเหลือผู้ปกครองในด้านพาหนะ และทุนการศึกษา จะเห็นได้ว่าในระยะต้น ๆ ของการดำเนินงานจัดการศึกษาของชาติ ยังไม่ได้กล่าวถึงปัญหาการจัดกระทำเพื่อแก้ปัญหาในโรงเรียนขนาดเล็กอย่างชัดเจนและอย่างจริงจัง เพียงแต่บอกว่าหากมีนักเรียนน้อยและอยู่ใกล้กันก็ให้รวมกัน ทั้งนี้ในบางพื้นที่ก็ยังคงมีการขยายชั้นเรียนเพิ่มขึ้น และ

ด้วยอาจจะเป็นการคมนาคมในสมัยก่อนเป็นอุปสรรคในการเดินทาง ทำให้มีปริมาณของโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้น ส่วนในประเด็นการขาดแคลนบุคลากรก็ยังไม่เป็นปัญหาหรืออาจจะอยู่ในระยะของการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

1.2 ทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2530-2539) พบว่า
มีนโยบายการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

1) ในช่วงต้นทศวรรษมีการเคลื่อนไหวทางการศึกษาระดับสากล คือในปี พ.ศ. 2533 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization : UNESCO) ได้มีการประชุมร่วมกันในงาน World Conference on Education for All ที่อำเภอจอมเทียน จังหวัดชลบุรี โดยมีผู้แทนจากประเทศต่าง ๆ จำนวน 155 ประเทศเข้าร่วมประชุม ตกลงร่วมกันในการสนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐานและลดอัตราการไม่รู้หนังสือให้มากที่สุดภายในกรอบเวลา 10 ปี มีข้อตกลงที่เรียกว่า “ปฏิญญาจอมเทียนว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน” (Jomtien Declaration “Education for All”) ซึ่งมีพันธกิจ 6 ประการที่ทุกประเทศจะต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย คือ [4] [5] (1) ขยายการดูแลเด็กปฐมวัยและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาสและเด็กพิการ (2) ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง (3) ปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนผ่านมาตรฐานขั้นต่ำที่สูงขึ้น (4) ลดอัตราการไม่รู้หนังสือของผู้ใหญ่ในปี พ.ศ. 2543 ให้ได้ครึ่งหนึ่งของอัตราในปี พ.ศ. 2533 โดยเน้นการเรียนรู้ของเด็กหญิงและสตรีทั่วถึงภายในปี พ.ศ. 2553 (5) ขยายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกอบรมทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของเยาวชนและผู้ใหญ่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสุขอนามัยและการทำงานอาชีพที่ดีขึ้น และ (6) เพิ่มพูนความรู้ทักษะและค่านิยมที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและครอบครัวในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย

2) สภาพการดำเนินงานจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กตามนโยบาย พบว่า มีการเคลื่อนไหว

ของการดำเนินงานแก้ปัญหาในโรงเรียนขนาดเล็กเริ่มมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังที่มีอดีตรัฐมนตรีศึกษาหลายได้กล่าวถึงสภาพการดำเนินงานเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กในช่วงต้นศตวรรษที่ 2 ไว้ว่า

“เวลานั้นคนส่วนใหญ่จะพูดเรื่องปากท้องกับหนี้สินของครู โรงเรียนเล็กโรงเรียนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีคนพูดถึง ตอนที่เห็นหัวหน้าการประถมศึกษากิ่งอำเภอยังไม่ค่อยมีอะไรเท่าไร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2536 ช่วงนั้นคุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา เข้ามาเป็นเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ถึงได้เริ่มมาคิดว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพมีอะไรบ้าง และขณะนั้นก็ก็เป็นช่วงที่มีความชัดเจนในจำนวนนักเรียนที่ลดลง นอกจากนั้น ครูใหญ่เขาอยากเป็นอาจารย์ใหญ่มากกว่า เขาก็เลยเริ่มคิดร่นที่จะขอปรับตำแหน่งโดยนับที่จำนวนเด็กมันมีเกณฑ์หนึ่งที่นับปริมาณจำนวนเด็กในโรงเรียนจากอาจารย์ไปเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ฉะนั้นโรงเรียนขนาดเล็กก็เริ่มชัดเจนตรงผลประโยชน์ของผู้บริหารด้วยแล้วก็มาเริ่มชัดเจนที่คุณภาพ เริ่มพูดถึงคุณภาพมากขึ้น”

ในประเด็นดังกล่าวอีกท่านหนึ่งได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า

“จากปฏิญญาการศึกษาเพื่อปวงชนดังกล่าว เกิดนโยบายทางการศึกษาที่สำคัญ คือ มีการเปิดขยายโรงเรียนขยายโอกาสมากขึ้น ทำให้จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กตรงตัวหรืออาจลดลง (เนื่องจากมีนักเรียนยังคงเรียนต่อชั้น ม.1) ขณะเดียวกันเราต้องยอมรับว่าการคมนาคมดีขึ้น การคุมกำเนิดเริ่มได้ผลมากขึ้นตัวป้อน คือ เด็กในชนบทจะลดลง ทำให้สภาพปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กเริ่มเกิดขึ้น เราจะพบปัญหาในปัจจุบัน และเริ่มมีการยุบโรงเรียนมากขึ้น”

นอกจากนี้มีอดีตรัฐมนตรีศึกษาท่านหนึ่งได้สะท้อนเปรียบเทียบให้เห็นเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในโรงเรียนขนาดเล็กว่า

“โรงเรียนขนาดเล็กของเรามีมากเกินไป ทุกประเทศมีโรงเรียนขนาดเล็กกันทั้งนั้น แต่โรงเรียนขนาดเล็กของเราจะมีสัดส่วนจะไม่เกินร้อยละ 30 ของโรงเรียนทั้งหมด แต่ของเรากลับกัน โรงเรียนขนาดใหญ่

มีไม่ถึงร้อยละ 30 ที่เหลือเป็นโรงเรียนขนาดเล็กทั้งนั้น ทำให้เงินของเราไม่พอใช้ไม่เพียงพอที่จะสร้างคุณภาพทางการศึกษาได้ จึงต้องหาทางลดสัดส่วนโรงเรียนขนาดเล็กลง แต่คงทำทันทีไม่ได้ เพราะโรงเรียนสร้างมานานแล้ว”

ยังมีอดีตผู้บริหารการศึกษาอีกท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า

“ช่วงต้นทศวรรษที่สอง ขณะนั้นยังไม่มีแนวคิดในการยุบโรงเรียน แต่สิ่งที่ต้องเผชิญคือปัญหาจำนวนเด็กลดลง จำนวนเด็กลดลงเยอะเพราะกระแสความนิยมโรงเรียนเอกชนเพิ่มขึ้น และเป็นคำตอบให้กับนักการศึกษาได้ว่า ถ้าโรงเรียนมีบริการที่ดี คุณภาพดี ผู้ปกครองก็จะให้ลูกไปเรียนที่ไม่ให้ไปเพราะไม่มีเงินหลายอย่าง จิปาถะ ซึ่งโรงเรียนเอกชนดำรงอยู่ได้เพราะเหตุนี้”

สำหรับนโยบายการยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2535 มอบให้ผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัดไปดำเนินการ ดังคำกล่าวที่ว่า “ในสมัยก่อนจะต้องเจรจากับผู้นำท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาจังหวัด (สพจ.) ต้องออกกฎกติกาโรงเรียนที่มีเด็กต่ำกว่า 40 คน จะไม่บรรจุครูใหญ่ เหลือแต่ครูน้อย เหมือนกับการตอนกิ่งไม้ ดायก็ยุบ แฝวก็ยุบ ถ้าไม่มีปัญหาในการเดินทางหรือการคมนาคม สะดวกก็ยุบได้ แต่ถ้าไปอยู่ในที่มีปัญหาในการเดินทางจะยุบเขาไม่ได้ เช่น จังหวัดน่าน”

1.3 ทศวรรษที่ 3 (พ.ศ. 2540-2549) พบว่ามีนโยบายการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

1) มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการศึกษาไทย โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรพุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา คือ ออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกสองฉบับ ได้บัญญัติระบบการศึกษาไว้ในมาตรา 16 กำหนดให้มีการศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา และในมาตรา 17 กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวน

เก้าปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ

ในปี พ.ศ. 2545 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ชื่อขณะนั้น) ได้กำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดในหลายประเด็น คือ สนับสนุนให้มีการลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กโดยการรวมหรือเลิกสั้ม เพิ่มศักยภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนหลักและโรงเรียนเป้าหมายในการพัฒนาโดยพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาทุกด้าน ส่งเสริมโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่สามารถรวมหรือเลิกได้โดยพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพด้วยรูปแบบที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ และให้มีการถ่ายโอนโรงเรียนขนาดเล็กให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในปี พ.ศ. 2547 นายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้บรรยายพิเศษในการประชุมชี้แจงโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กแก่ผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนโยบายการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพมหานคร สรุปได้ ดังนี้ [6] (1) โรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีจำนวนนักเรียนต่ำกว่า 120 คน ทั่วประเทศเป็นหนึ่งในยุคศาสตร์สู่การปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการให้เด็กในชนบทยากจนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่ดีขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งการศึกษาของชาติจะทิ้งให้ชนบทไม่เติบโตไม่ได้ จึงจำเป็นต้องเร่งการพัฒนา ฉะนั้น ความเร็วของการเร่งการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กจึงต่างกับการพัฒนาโรงเรียนในเมืองที่จำเป็นต้องเร่งความเร็วมากขึ้น คำว่า “เร่ง” หมายถึง เร่งพัฒนาในทุกด้าน คือ วัสดุ อุปกรณ์วิธีการ งบประมาณ บุคลากร (2) กระบวนการยกระดับโรงเรียนขนาดเล็ก จำเป็นต้องใช้วิธีการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กและกระบวนการต่าง ๆ เข้าไปพัฒนา เช่น การจัดวิธีการเรียนการสอนแบบใหม่ การจัดตั้งอำนวยการ ความสะดวกในการเรียนรู้ อาทิ การจัดรถโมบาย

คอมพิวเตอร์เคลื่อนที่เข้าไปช่วยสอนคอมพิวเตอร์แก่นักเรียน การหมุนเวียนครูเข้าไปสอน การจัดอบรมครูด้านภาษาอังกฤษ และ ICT ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาเครือข่ายครูด้วยกันต่อไป (3) สภาพของโรงเรียนขนาดเล็กมีความแตกต่างกัน ดังนั้นไม่ควรตั้งกติกางานหรือคำสั่งที่ดันไม่ได้แต่ควรให้ผู้บริหารโรงเรียนเสนอวิธีการพัฒนาการทำงานและความต้องการเข้ามา โดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ควบคุมคุณภาพของครูและนักเรียน เช่น บางโรงเรียนในห้องเรียนเดียวมี 2 ชั้นเรียน แต่มีครูคนเดียวสอน ลักษณะเช่นนี้ต้องฟังครูผู้สอนว่าต้องการอะไร และ (4) นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กต้องมีคุณภาพดีขึ้นไปในสิ้นปีการศึกษา 2547 ด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น แต่หากการพัฒนาฯ ได้ผลเหมือนเดิม และไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ก็จำเป็นต้องหาแนวทางตรวจสอบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

2) สภาพการดำเนินงานจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กตามนโยบาย พบว่า มีการดำเนินการในระดับกรม (สพข. ขณะนั้น) ได้สนับสนุนให้โรงเรียนสามารถยุบรวม หรือเลิกสัมนโรงเรียนได้เพื่อแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่สามารถพัฒนา หรือไม่มีตัวป้อนหรือไม่สามารถจัดสรรครูเข้าไปสอนได้ครบชั้นเรียน โดยจัดค่าพาหนะรับส่งนักเรียนตามที่จ่ายจริงไม่เกิน 10 บาท/คน/วัน ตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงการคลังกำหนดตามหนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค 0526.7/627 ลงวันที่ 30 มีนาคม 2542 จำนวน 200 วันต่อปีการศึกษา ทั้งนี้ ตามนโยบายจะต้องจัดค่าพาหนะให้นักเรียนทุกคนจนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนที่ไปเรียนรวมและจัดให้นักเรียนใหม่ในชั้นอนุบาล 1 หรือประถมศึกษาปีที่ 1 หรือเด็กที่ย้ายครัวเรือนเข้ามาในเขตบริการของโรงเรียนมาเรียนรวมทุกคน ในปีการศึกษาต่อไปอีก 2 ปีการศึกษาหลังจากนั้นจัดให้ตามเกณฑ์นักเรียนห่างไกลเกิน 3 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยเงื่อนไขการกู้ยืมเงินของรัฐบาลนั้น ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB : The Asian Development Bank) ได้เสนอแนะให้ไทยกำหนดอัตราครูต่อนักเรียนที่ 1 : 25

1.4 ทศวรรษที่ 4 (พ.ศ. 2550-2559) พบว่ามี
นโยบายการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

รัฐบาลได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ระหว่างปี พ.ศ. 2551-2553 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพส่งผลให้นักเรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดเป็น 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ [7]

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบวางแผนและการบริหารจัดการ ประกอบด้วย การพัฒนาระบบวางแผนการจัดตั้งและพัฒนาโรงเรียนในแต่ละ สพท. การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ พัฒนาระบบบริหารจัดการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน และการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้บริหารและครูในโรงเรียนขนาดเล็ก

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาระบบการเรียนการสอนและการประกันคุณภาพ ประกอบด้วย การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนการผลิตและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอน การนิเทศติดตาม กำกับ และการวิจัยและพัฒนาสื่อ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของโรงเรียน ประกอบด้วย การจัดทำมาตรฐานโรงเรียนขนาดเล็ก การปรับปรุงและพัฒนาสถานที่เรียน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดหาครุภัณฑ์ การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ที่จำเป็น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย การพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองให้เข้มแข็ง การส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม การเตรียมความพร้อมในการมีส่วนร่วม การจัดให้มีระบบและ

กลไกในการระดมทรัพยากร และการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

ในปี พ.ศ. 2555 นายสุชาติ ธาดาธำรงเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มอบนโยบายการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กให้กับผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 [8] ว่า ต้องการให้โรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีอนาคต ไม่ได้ต้องการยุบโรงเรียน เพียงแต่เสนอแนะให้ไปร่วมหารือถึงแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ เพื่อต้องการเน้นให้สามารถจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนอย่างเต็มที่ และมีคุณภาพ ซึ่งต้องทำความเข้าใจครูผู้สอน รวมทั้งผู้ปกครอง และชุมชนด้วย โดยมอบนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนขนาดเล็กไว้ ดังนี้ (1) นโยบายหลัก คือ การให้โอกาสนักเรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพจึงให้ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เสมือนว่าเป็นลูกหลาน การศึกษาที่มีคุณภาพควรมีให้ทั่วถึง ไม่ใช่มีแต่ในเมือง (2) ส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กไปเรียนร่วมกับโรงเรียนใหญ่ หรือโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน และมีพาหนะเดินทางที่สะดวกปลอดภัย การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนจำนวน 120 คน ลงมามีเป้าหมายเพื่อไม่ให้เด็กนักเรียนเหล่านั้นเสียโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ (3) การรวบรวมโรงเรียน เป้าหมายคือให้นักเรียนมีคุณภาพดีขึ้น ต้องจัดหาอุปกรณ์การเรียนที่ทันสมัยให้เท่าเทียมกัน และหากเนื้อหาสาระวิชาไหนยาก ให้จัดหาครูเก่ง ๆ มาสอนนักเรียนในโรงเรียนรวบรวม (4) ให้ผู้ปกครองเป็นคนตัดสินใจว่าอนาคตของลูกจะเรียนที่ไหน อยู่อย่างไร รัฐจะสนับสนุนงบประมาณทั้งค่าพาหนะเดินทาง หรือจัดรถรับส่งนักเรียน และครู เดินทางไปโรงเรียนที่ไปรวบรวม และ (5) โรงเรียนใดที่อยู่ห่างไกล หรือพื้นที่พิเศษไม่สามารถรวบรวมกับโรงเรียนใดได้ ควรจัดระบบการสอนทางไกลเข้ามาช่วย และให้ผู้ปกครองและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมให้การสนับสนุนมากขึ้น

ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

จัดทำแผนการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดรองรับแนวคิดข้างต้น และกำหนดยุทธศาสตร์มาตรการเป้าหมาย และงบประมาณรองรับ เพื่อเป็นกรอบคิดให้หน่วยงานทุกระดับได้ใช้เป็นแนวทางการรวบรวมโรงเรียนขนาดเล็กให้บรรลุเป้าหมาย โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินการ เป็น 3 ระยะ คือ [8]

ระยะที่ 1 ปีการศึกษา 2555-2556

ภายในปีการศึกษา 2556 จะสามารถรวมโรงเรียนได้จำนวน 5,816 โรงเรียน โดยให้เร่งรัดดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนด ดังนี้

1. ภายในปีการศึกษา 2555 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 40 คน จำนวน 2,616 โรงเรียน
2. ภายในปีการศึกษา 2556 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 60 คน จำนวน 3,200 โรงเรียน สำหรับโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน 61-120 คน หากประสงค์และมีความพร้อมก็สามารถดำเนินการรวมโรงเรียนได้

ระยะที่ 2 ปีการศึกษา 2557-2558

ภายในปีการศึกษา 2558 จะสามารถรวมโรงเรียนได้จำนวน 6,429 โรงเรียน โดยให้เร่งรัดดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนด ดังนี้

1. ภายในปีการศึกษา 2557 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 80 คน จำนวน 3,424 โรงเรียน
2. ภายในปีการศึกษา 2558 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 100 คน จำนวน 3,005 โรงเรียน สำหรับโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน 101-120 คน หากประสงค์และมีความพร้อมก็สามารถดำเนินการรวมโรงเรียนได้

ระยะที่ 3 ปีการศึกษา 2559-2560

ภายในปีการศึกษา 2560 รวมโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียน 101-120 คน จำนวน 2,424 โรงเรียน

สำหรับการขับเคลื่อนตามนโยบายข้างต้น นายชินภัทร ภูมิรัตน เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ประชุมติดตามความคืบหน้าการแก้ไขปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 60 คน ซึ่งได้มีการมอบหมายให้สำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาทั่วประเทศรวม 182 เขต ๕๖ วัน สพป.กทม. ไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่อย่างชัดเจน และให้ส่งแผนดังกล่าวให้ สพฐ. พิจารณาเพื่อจะรู้ข้อมูลที่แน่นอนว่า มีโรงเรียนใดขนาดเล็ก แห่งใดบ้างต้องยุบเลิก โดยให้หลักการกับเขตพื้นที่การศึกษาในการจัดทำแผนโรงเรียนขนาดเล็ก ว่าก่อนจะเสนอยุบเลิก หรือยุบรวมโรงเรียนแห่งใดนั้น จะต้องผ่าน 3 ขั้นตอนที่สำคัญก่อน โดยเริ่มต้นจากการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กแห่งนั้น พร้อมกับเร่งรัดพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดทำแผนที่ตั้งของโรงเรียน การรวมกลุ่มโรงเรียนเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา หากผ่าน 2 ขั้นตอนแรกแล้ว โรงเรียนแห่งนั้น ยังมีจำนวนนักเรียนลดลง และได้มีการหารือประชุม ชุมชน จนได้รับความเห็นชอบให้ยุบเลิกโรงเรียนได้ สำหรับการพัฒนาคุณภาพการศึกษานั้น สพฐ. ได้พัฒนาโทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อการศึกษา หรือ Obec Channel ซึ่งมีผังรายการต่าง ๆ ที่น่าสนใจและสามารถนำระบบดังกล่าวมาเพิ่มเติมให้กับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูสอนไม่ครบชั้นและไม่ครบวิชาได้ โดยผังรายการจะมีเนื้อหาครอบคลุมการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาเป็นหลัก

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในระดับเขตพื้นที่การศึกษาของไทย พบว่า นักบริหารการศึกษาและนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นความจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อให้การบริหารจัดการโรงเรียนมีประสิทธิภาพสูงสุดและส่งผลกระทบต่อคุณภาพนักเรียนอย่างจริงจัง จึงนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

2.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรจัดทำแผนการบริหารจัดการโรงเรียนควบรวมครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป รวมทั้งการจัดการทรัพยากรที่ดิน ๕๖๗ ของโรงเรียนที่ถูกควบรวม โดยเฉพาะเรื่องอาคาร

สถานที่ ซึ่งไม่ควรปล่อยปละ ละเลยให้เป็นที่รกร้าง

2.2 โรงเรียนที่ไม่สามารถควบรวมกับโรงเรียนอื่นได้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรดูแลช่วยเหลือให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ ด้วยเทคนิควิธีการหลากหลาย เช่น สนับสนุนให้สอนแบบคละชั้น การใช้สื่อการเรียนทางไกล การจัดสื่อวัสดุอุปกรณ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนสะอาด ร่มรื่น และปลอดภัย เป็นต้น

2.3 ในหลายกรณี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอาจไม่สามารถรวมโรงเรียนได้ทันที หรือรวมได้หมดทั้งโรงเรียน อาจกำหนดการรวมเป็นบางช่วงชั้น ล่อยดำเนินการเป็นระยะ และรวมหมดทั้งโรงเรียนภายในระยะเวลาที่เหมาะสม

2.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีหลักประกันว่า การควบรวมโรงเรียนจะไม่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องสูญเสียสิทธิที่มีอยู่เดิมและเพื่อให้การควบรวมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงควรแต่งตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วย รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาฝ่ายบุคคล ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา กลุ่มสินทรัพย์ และผู้เกี่ยวข้อง เข้าร่วมวางแผนและปฏิบัติการรวมโรงเรียน

การอภิปรายผล

1. จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กแบบเรียนรวมในช่วงทศวรรษที่ 2 ถึง 4 (พ.ศ. 2530-2559) คือ รูปแบบศูนย์โรงเรียนที่มีนักเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กมาเรียนรวมในโรงเรียนที่ตั้งศูนย์ ทุกชั้นเรียน เนื่องมาจากโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาไม่ครบชั้น และไม่ครบกลุ่มสาระ จึงเป็นการรวมกันเฉพาะด้านวิชาการ ส่วนการบริหารด้านอื่น ๆ ยังคงลักษณะเดิม และเป็นการรวมนักเรียนในกลุ่มโรงเรียนเดียวกัน มีสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน การคมนาคมค่อนข้างไม่มีปัญหาและระยะทางระหว่างโรงเรียนไม่เกิน 3 กิโลเมตร ซึ่งสอดคล้องกับโกศล ปราคำ และวัชรภรณ์ วัตรสุข [9]

ที่พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็ก เป็นแบบศูนย์โรงเรียน ทำให้นักเรียนมีการเรียนรู้ได้ครบทุกกลุ่มสาระ สามารถช่วยแก้ปัญหาของโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น และไม่ครบกลุ่มสาระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการบูรรวมโรงเรียน อาจเนื่องมาจากโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนไม่ถึงเกณฑ์ และมีปัญหาครูไม่ครบชั้น ไม่ครบกลุ่มสาระ งบประมาณมีไม่เพียงพอ ผู้เกี่ยวข้องจึงเห็นด้วยกับการบูรรวมโรงเรียนเพื่อจัดการเรียนการสอนมีครูครบชั้น และครบกลุ่มสาระ ซึ่งสอดคล้องกับสุทัศน์ ประสาธน์สุวรรณ [10] ที่พบว่า ผู้บริหาร ครูผู้สอนโรงเรียนหลักและโรงเรียนบูรรวมส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา และวัตถุประสงค์ของการบูรรวมโรงเรียนขนาดเล็ก และเห็นด้วยกับนโยบายการบูรรวมโรงเรียนขนาดเล็กว่ามีประโยชน์ต่อผู้เรียน

3. จากผลการวิจัย พบว่า ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรจัดทำแผนการบริหารจัดการโรงเรียนควรรวมครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป สืบเนื่องจาก การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้มีปัญหาทางวิชาการเรื่องการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาในการบริหารงานทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับชาลินี กำลังงาน [11] ที่พบว่า ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานการเงินในโรงเรียนขนาดเล็ก คือ การขาดเจ้าหน้าที่การเงิน ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กมีครูไม่ครบชั้น ไม่ครบกลุ่มสาระ การที่ครูยังต้องมาทำเรื่องการเงินอีก ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กประสบปัญหาหอบด้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ คือ การจัดแบบเรียนรวมในโรงเรียนที่ตั้งเป็นศูนย์ทุกชั้นเรียน ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการจัดทำฐานข้อมูลการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อจะสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัด

1.2 จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการบูรรวมโรงเรียน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพ มีทรัพยากรในการจัดการศึกษาที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีการวางแผนระยะยาวในการบูรรวมโรงเรียน โดยพิจารณาถึงความพร้อมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของโรงเรียนขนาดเล็ก

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2525). *นโยบายในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว.
- [2] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2551). *แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กปี 2551-2553*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ สหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด.
- [3] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). *แนวทางการดำเนินงานโครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ.
- [4] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2533). *การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก*.

- เล็ก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- [5] สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2533). การศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการขจัดความสูญเปล่าของการประถมศึกษา. เอกสารอัดสำเนา : สำนักงานฯ.
- [6] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). 1 ปี สพลฐ.ก้าวใหม่ที่ไกลกว่า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- [7] กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). หนึ่งปีแห่งการเร่งรัดพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม.
- [8] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). ความเห็นและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และข้อเสนอสภาการศึกษาทางเลือก. เอกสารประกอบการประชุมทางไกล (Video Conference) เรื่อง มอบนโยบายการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก วันพฤหัสบดีที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555.
- [9] โกศล ปราคำ และวัชรภรณ์ วัตรสุข. (2536). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่. ม.ป.ท.
- [10] สุทัศน์ ประสาธน์สุวรรณ. (2544). การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก : กรณีศึกษาการยุบรวมโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [11] ซาลินี กำลังงาน. (2547). ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานการเงินในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- [12] กวินทร์เกียรติ นนธ์พละ. (2556). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กที่มีความเป็นไปได้ความเหมาะสมเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-ตุลาคม 2556).
- [13] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). แนวทางการดำเนินงานการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ.
- [14] มยุรฉัตร เงินทอง. (2558). การศึกษาปัญหาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 3. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 16 และการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 3 งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น.